

ESTÉLI ASZTALTÁRSASÁG

Herceg János

Gálnak, 60. születésnapjára, szeretettel

Hárman ültek az asztalnál, a vacsora romjai mellett.

A csendélet, mely a sárgaréz kávéfőző ibrikék, a pirosbélű görögdinnye félholdjai s a fehér zsirjába fagyott sertéskaraj hegyesen ágaskodó csontjaiból állt össze többek között, pillanatok alatt eltűnt a szemük elől. Már csak a zöldmázás boroscancsó maradt az asztalon a szálkás fényű poharakkal, ahogy Luci fehér teniszcipójében nesztelenül került és fordult és nem törődött vele, hogy fiúsra nyírt fekete haja minduntalan a homlokába hullt és az ábrándos sóhajokat se rejthette el a hangjában. amikor csendesen megkérdezte:

— Czakovszky elvtárs. töltsen meg újra?

A művész egy pillanatra kibontakozott pipája füstjéből, arcán két oldalt tászkásan lógott a bőre s nyaka alatt békésen simult vastag tokájába. S ahogy most felnézett szájára boruló gazdabajszával, mintha érvei és emlékei mély vizéből bukkant volna fel, mint a fuldokló a lombos fákkal szegélyezett folyó napfényes tükrére, úgyhogy keményen megkellett kapaszkodnia a lány párnás könyökében, amikor azt mondta:

— Ha húsz év előtt szólít meg így engem, akkor rögtön elszaladok a palettámért, hogy megfessek magát.

— De akkor én még a világon se voltam — felelte a lány és elhúzta könyökét az öregember kezéből, s ebből a türelmetlenségéből nem volt nehéz megérteni, hogy az ábrándok messzebbre kíváncsoznak belőle.

Különben is nyolc óra elmúlt, a távoli templomtoronyban elcsendesedett az angelus, már csak egy-egy eltévedt kutyaugatás hallatszott be a nyitott ablakon át, mely előtt akácfa bólogatott a táj és a nyár jelképeként, és Lucinak lejárt a munkaideje.

— Valljuk be férfiasan — mondta Káldi —, hogy azért sok mindent elszalasztottunk. Mindenekelőtt a fiatalágunk lehetőségeit.

A tagbaszakadt Godál öklét a levegőbe lökte, mintha nyújtózkodnék, mert olykor nem bírt az erejével és voltak pillanatai, amikor mélységesen bánta, hogy nem erdőirtó lett inkább belőle valahol az ezer tó országában, vagy rakodómunkás Hamburgban, ahelyett, hogy a vidéki festő kilátástalan sorsával birkózott volna, szóval Godál csak annyit mondott:

— Látszatra azért mindig komolyan kellett vennünk a dolgot, s leszoktunk a bohém könnyelműségről. Sőt, nagyon is megtanultuk az alkal-

mazkodás művészetét s most itt állunk az öregség küszöbén...

— Hát ami azt illeti — vágott a szavába Káldi s meg sem ütközött barátja hamis pátoszán, de Czakovszky felé intett a szemével —, Czaki legalább csakugyan bátor opportunistá volt és mindig azt festegette, amit a kritika kívánt tőle.

— Hozzak még bort, Czakovszky levált? — kérdezte a leány újra és egykedvűen állt a piroskocskás abrosszal letakart asztal széléhez támaszkodva, az értelmetlen szavak pergőtüzében, oly közömbösen, mint amikor vaktölténnyel lövöldöznek a katona feje körül.

Godál büntudattal hajtotta le fejét, mint aki megértette, hogy leintették, Czakovszky elfelejtett válaszolni a lánynak, mert alapjában véve megsértődött a megjegyzésen s inkább bölcsen beburkolózott a pipafüstbe, Luci pedig egyszerre sírós hangon kérdezte meg:

— Káldi bácsi, tessék megmondani őszintén, Korompatics igazán elvált a feleségétől, vagy csak engem hiteget vele?

— Nézd Luci — tegezte atyai fölényvel a dróthajú festő a lányt —, a fiatalok dolgába én, nem avatkozom. Ez az üzem váltott lovakkal működik, hogy a másik csoport mit ígér és mit vált valóra, nem az én dolgom megállapítani. Ha a művészház felelőse az idén még egyszer meghívja Korompaticot, hát tisztázzátok egymással a dolgot.

— Mert én nem akarok ittmaradni a pusztán cselédnek, — jajdult fel a lány ujjait földelre tehetetlenül a mellén, s ahogy feltörték szemében a könnyek és egészen elveszett a kétségbeesésben, nem volt többé fiús hajú, nagyvárosinak tűnő, modern leány, szánandó kis paraszti fehérség lett újra. — Engem itt megfojt ez az élet. Látom szegény anyámat, hogy rokkant meg a munkában, csak fekszik az ágyán már egy esztendeje és várja a halált. Hajnalban keljek föl, mikor még tele van csillagokkal az ég, hogy bedagasszam a kenyeret, aztán elmenjek a harmatos mezőn át a krumplit megkapálni és a jószágnak hozni csalamádét a földekről... Akkor én inkább elmegyek a városba, beiratkozok egy gépíró tanfolyamra, mert attól ne féljen az Emil, hogy engem neki el kell tartani. Jajistenem, mért is hallgattam rá...

Állt még egy darabig a három elnémult ember között, szipogott még egy keveset, aztán dacosan felvetette a fejét, felkapta a boroskancsót s mint akit egyszerre elfogott a düh, elszánt léptekkel kisetett.

Oly nyomasztóan bánatos hangulat maradt a lány után, hogy nem volt már kedvük egymást ugratni. Szótlatlanul ültek, belebámultak a csendbe.

És akkor halkán kinyílt az ajtó megint, először csak résnyre, aztán mintha felbátorodott volna a jövevény, a fejét is bedugta, hogy aztán ott álljon előttük a negyedik festő, Vidor is.

Széleskarimájú művészkalapja, amelyet már csak a kereskedőségek viseltek, most is a fején volt, gazdagon elomló csokornyakkendőjét most se vette le, hiába volt nyár és rekkenő hőség s hiába ültek társai hasig kigombolt ingben, rövid vázonnadrágban és mezítláb szandálban az asztal mellett. Félszeg mosollyal, gyámoltalanul állt meg az ajtóban s hunyorgó szemével nézte őket, mintha idegenek közé lépett volna s el kellene döntenie, ki mellé üljön.

— Hát megjöttél, Manó? — kiáltotta Káldi az egyszerre visszatért jókedv sugallatának engedve, mert ebben a pillanatban csakugyan olyan volt ez a szegény Vidor ott az ajtóban, mintha egy öreg erdei manó jelent volna meg hirtelen előttük ebben az árkádiai estében. — Hát azért ugattak a telep összes kutyái, mert te jöttél a földeken át? Gondolhattam volna. Na jól van, nincsen semmi baj, ülj ide mellém. Ma megengedem magamnak a barátkozást. Pedig tudod jól, hogy alapjában véve zárkózott ember vagyok.

— Ne vacakolj már — szólt oda Czakovszky a pipája mellől, némileg az iménti sértésre is válaszolva, Godál meg öklépre hajtotta fejét és áll-

kapcsát megfeszítve, hogy ne kelljen röhögnie, mély hangján valamilyen magyar nótát zümmögött magában.

— Mostanáig dolgoztam — dicsekedett Vidor, de oly halkán és szerényen, mint amikor a moszat megérinti a sziklát, s hálásan nézett Káldira. — Egy szép tájat festettem magas éggel. Négy akácfa és az a kis tanya a domboldalban, alkonyi fényben. Alig egy órával ezelőtt lettem kész.

— Naplómant ecetben és olajban — dörmögte Godál egy pillanatra abbahagyva a nótát, de aztán csak tovább dúdolt, mintha az egészhez semmi köze se volna. Vidor nem hallhatta az epés megjegyzést, de Czakovszky belebőfögött egy csendes röhejt a füstbe.

— Ha érdekel, megmutatom — folytatta a mulatságos manó felbátorodva és egészen közelhajolva Káldihoz s tölcscért formált a kezéből, a füléhez emelte, mert süket volt s kukorókoló hangján megkérdezte: — Hogy?

— Nem szóltam semmit. De azért ne mutasd meg. Inkább ülj oda a zongorához és játsszál valamit. Mulatni szeretnék, Manó. Ma este szükségem van rád. Remélem, megértesz.

Tudatosan és szemérmetlenül voltak kegyetlenek hozzá. Ha olykor egyedül találkoztak vele, még csak eltitkolták valahogy a lenézésüket, így együtt azonban tökéletesen megszűnt hármuk között minden lappangó ellentét, s szinte kötelezőnek érezték, hogy egyesült erővel, félreérthetetlenül kifejezést adjanak a különbségnek, amely tehetség dolgában oly éles határvonalat húzott közöttük és a jóindulatú, szegény Vidor között. Egyáltalán, hogy kerül ez már megint ide? Nem hívta meg senki, a saját költségén tölt itt néhány napot, rendben van. De meg kellene tiltani, hogy ide akármilyen dílettáns pemzlrirágó egyszerűen beállítson. Elvtársak, vigyázzunk a színvonatra! Hagyjuk végre a dilettantizmust!

— Szóval, négy fa és egy tanya alkonyi fényben! — kiáltott fel Godál, s aztán még rikoltott is egyet, tökéletesen utánozva Vidor fisztulás hangját, sőt a mozdulatát is, ahogy kezét nagyothallóan a füléhez emelte: Hogy? — De mivel a társai nem figyeltek rá, mert talán már unták is a gonoszkodását, amit oly sokszor megjátszott, úgy elhallgatott, mint aki valamiért elszégyellte magát.

— Hát akkor légy oly kedves leülni a zongorához és érzelmes hangulatba ringatni engem — mondta Káldi és elvetette magát a székén, fejedelmi pózban ült, mintha még túloznia is kellett volna fölényét.

— Csak ő hozza le azt a vásznat — szólt oda megenyhülten vagy még kegyetlenebbül Czakovszky. — Mért ne látnánk egy szép alföldi tájat alkonyi fényben, nem igaz? Ūristen, már nem is emlékszem, mikor láttam ilyenfajta képet!

— Na jól van, hát hozd le! — kiáltotta Káldi a fülébe.

Vidor oly fürgén surrant ki az ajtón, mint egy egér. Meg se látszottak rajta az évek. Néhány pillanat múlva ott volt megint s a hatalmas vásznat gyengéden odatámasztotta a zongora vastag lábához. Mintha még simított is volna egyet a vakkeret szélén, aztán sebes léptekkel egészen a falig hátrált, kezével ellenzót formált a szeme fölé, s úgy nézte művét.

A három festő sokáig szótlán maradt. Godál ugyan magában még mindig zümmögte azt a dalt, Czakovszky hullámos kék felhőket pipált a levegőbe, Káldi viszont, ha lehetséges, még fejedelmibb pózba merevedett.

A különbséget élvezték, mely képeiket ettől a gicstől elválasztotta.

Es akkor a derék, békés jó Czakovszky egyszerre felugrott, odaállt szétvetett lábbal Vidor elé.

— Mondja, bácsi — kiáltott rá és gorombán magázni kezdte ezt az egérfürgeségű kis erdei manót, akit harminc éve ismert —, mondja, jó apám, tudja maga egyáltalán, hol él? És mikor? Hallott maga valaha Picassóról, sőt Cézanneról, sőt... na, kit is mondjak hirtelen, mert itt meg-

áll az ész! Mondja, a jó isten áldja meg magát, igazán nem vett észre semmiféle változást az utóbbi ötven-hatvan év alatt? Például azt, hogy Ferenc Jóska közben jobblétre szenderült, s hogy Schneider Fáni, hejde, azt mondta...

— Haszta a borongós istenségit neki! — ugrott fel, mint a részeg, ordítva. Godál is. — Ezt én nem bírom tovább! Hagyjátok abba, mert pakolok és elmegyek haza a családomhoz. Sírjak, mint a taknyos gyerek, ha már röhögni nem lehet ezen? Hallatlan!

De rá se hederített senki. Czakovszky már csak némajelekkel ócsárolta a képet, ujjával rámutatott egy-egy habosan kieső fehér foltra, fejével szigorúan intve kérdezte Vidortól, hogy ez még micsoda, Káldi pedig lehunyta szemét és hintázni kezdett már a székén valamilyen kéjes révületben, az élvezet tetőpontjára érve.

Csak Vidor állt nyugodtan, kicsit együgyűen mosolyogva, de csöppet se letörve vagy pláne megsértődve. Csapott válla renyhén előreesett, kezét hosszan lelógatta és békésen keresztbe tette a hasa alatt, és csak nézte zavartalan és kielégíthetetlen gyönyörrel a négy fát és a kis tanyát a domboldalban s hosszú időbe telt, amíg csendes, boldog derűvel megszólalt:

— Érdekes, pedig én azt hiszem, ez egy kivételesen jólsikerült munkám. A valórok egész finomak. Hát nem? Igazán nem tehetek róla, nekem tetszik. Persze, nem akarok versenyezni veletek — tette hozzá és könyörgő szemmel nézett rájuk —, én a ti tehetségteket nagyra becsülöm és belátom, hogy maradi vagyok, de mit csináljak?

S mint aki már régen megszokta, hogy ne várjon választ és megértést s ehelyett bölcsen beletörődött sorsába, odalépett a vászonhoz, még egy gyengéd pillantást vetett rá, aztán festékes felével a falnak fordította. — Hát akkor majd játszom valamit.

Oly természetes egyszerűséggel ült a zongorához s futtatta végig ujjait a billentyűkön, mintha nemcsak önmagával lett volna tökéletesen megelégedve, de még a barátaival is, akik pedig semmire se tartották, csak mániákus akarnokot láttak benne. Dehogy haragudott rájuk. Sőt, szinte fölényes volt a nyugalma és az a megbocsátó magabiztossága, ahogy mosolyogva minduntalan visszánézett a zongora mellől, miközben egy régi-régi dal hangjait pötyögtették ujjai az ócska hangszeren, nem is dalt, románcot inkább, még az első világháború idejéből, ismétlésekkel tele, melyeket fürge futamokkal előzött meg, cigányosan cifrázva és maga elé sutogva az olcsó, szívdöglesztő szöveget, amelyben szinte szó szerint kapott helyet a kis tanya, a négy akácfa s a magasan feszülő hazai égbolt, ahogy talán a hadifoglyok emlékeiben jelent meg valamikor az otthoni táj, tábor-tűz mellett csendesen mélázva, de most az idejétmúlt érzélgősség rózsaszín felhőibe bagyulálva olyan langyos és nyúlos lett mégis, mint az iszap a nyári tó vizében. — Olyan legyeheen... tarara, ralla, ra-raraa...

Igen, ez volt az alapvető életérzés ebben az emberben. Ezek a hamis hangok felszabadultan, az őszinteség melegével áradtak belőle is, nemcsak a lehangolt, kopott zongora ormótlanul hosszú testétől, ahogy ott a sarokban terpszkedett, mint egy beteg elefánt.

Káldi már régen abbahagyta a hintázást, a fejedelmi gőgjéről is megfeledkezett, nagy feje megőszült sörényével előrebukott a mellére, így ült egy ideig, Godál szőrös karjaira borulva csakugyan sirt talán, Czakovszky meg a teljes megilletődöttség jeléül letette füstölgő pipáját az asztalra és riadtan nézte, hogyan gyülekeznek a nép a nyitott ablak alatt, hogy nyújtogattják a nyakukat asszonyok és emberek, a puszta népe, velük mit sem törődve, csupán a Vidor ujjai alól felszálló hangok felé illesztve a fülüket, mintha megbabonázta volna őket a süket művész.

Ők hárman sokáig egy szót se szóltak egymáshoz. De ez a csend, a romantikus hangfoszlányok hangos hullámverésében, már nem az önbizalom

győzelme volt, hanem a vereségé. Az a felismerés terült el benne, hogy hiába, senki se törhet ki ebből a marasztaló vidéki világból és mégis... mégis itt kell fújni a furulyát fáradhatatlanul és hirdetni az ember reményét, a színek szépségét s közben abban is hinni egy kicsit, hogy az istenek azért még nem haltak meg...

Káldi felállt, kicsit kigömbült térddel, kaszáló járással, fáradtan oda lépett a zongorához és Vidor vállára tette a kezét:

— Elég volt, testvér — mondta csendesén. — És bocsáss meg nekem. Hiszen nincs is közöttünk semmi különbség... legfeljebb a tehetséget illetően egy kevés... de azt is napról napra mind biztosabban, egyre könnyörtelenebbül szünteti meg az idő...

— Nem is fontos, mit festesz, barátom és hogyan — sietett a szemérmesen mosolygó kis manóhoz Godál is, pedig az imént még igen csak magába roskadva ült az asztalnál, mintha valóban fákat döntögetett volna közben valahol messze —, mert mi azért mindannyian magunknak rakjuk fel a színeket egy belső törvényt követve és egy vállalt szolgálatnak engedelmeskedve, szaggatott vonalaink és sorokba tördelt szavaink közé jelképeket rejtve, melyeket olykor talán valaki mégis megért...

— Ezt mondtam és mindig, gyerekek! — kiáltott fel Czakovszky és diadalmasan hadonászott a pipájával. — Becsüljük meg egymást!

De akkor hirtelen sötét lett a szobában. Nem jelképesen, de igazán. Valahol kikapcsolták a villanyt a faluban. S ők a sötétben is tovább biztatták egymást csendes, megnyugvással teli szeretettel és fokozódó lelkesedéssel, amíg ki nem nyílt az ajtó és meg nem jelent Luci a lámpával, hogy vidáman rájuk köszöntön:

— Jó estét kívánok! Hát maguk még mindig itt vannak? Én moziban is voltam azóta. Gondoltam rég lefeküdtek. Ni, hogy idecsődült a nép egy kis zenebonára! — csapta össze a kezét miután a lámpát az asztalra tette, s odament az ablakhoz, becsukta mind a két szárnyát a szájtató falusi nép előtt s egy ideig még tanácstalanul nézte őket, aztán legyintett, elnevette magát és hintázó léptekkel elindult az ajtó felé.

Azok meg úgy néztek utána a petróleumlámpa piros fényköréből, mintha azt nézték volna kicsit ijedten, de azért férfias nyugalommal mégis, hogyan fog el lassan előttük az élet.